

НАДІЯ ШИЯН

(Полтава)

**ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ НАВЧАЛЬНИХ
ПЕРЕВАНТАЖЕНЬ ШКОЛЯРІВ:
ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ
(рецензія на монографію В. С. Лутфулліна
«Теоретико-педагогічні засади усунення
навчальних перевантажень учнів»)**

Представлене автором дослідження (Лутфуллін В. С. Теоретико-педагогічні засади усунення навчальних перевантажень учнів / В. С. Лутфуллін. – Полтава : Видавець Шевченко Р. В., 2011. – 336 с.) присвячується проблемі усунення перевантаженості навчальних програм і підручників з метою створення умов для свідомого, систематичного і ґрунтовного засвоєння учнями змісту шкільної освіти. Виключна актуальність цієї проблеми знаходить підтвердження в публікаціях В. Беспалька, С. Гончаренка, Г. Костюка, Ч. Купісевича, В. Оконя, В. Онищука, О. Савченко, Д. Тхоржевського, О. Хлупа, М. Ярмаченка та багатьох інших вітчизняних і зарубіжних авторів.

У відповідності до поставленої мети В. Лутфуллін провів історико-педагогічний аналіз проблеми якості засвоєння учнями змісту освіти від епохи античності до нашого часу. Було встановлено, що в Стародавній Греції виникло і сформулювалося міцне коріння таких негативних явищ сучасної освіти, як механічне заучування дітьми навчального матеріалу і відсутність бажання навчатися, навчальні перевантаження з багатьма небезпечними наслідками. Автор підкреслює, що на велику небезпеку навчальних перевантажень вказували ще Арістотель і Квінтіліан.

Методологічною основою дослідження є аналіз педагогічної спадщини Я. А. Коменського, Й. Песталоцці, А. Дістервега, К. Ушинського, Д. Менделєєва та інших видатних педагогів, проведений з точки зору обґрунтування ними теоретичних засад навчання без перевантажень із свідомим, систематичним і міцним засвоєнням знань, умінь і навичок. Узагальнення цих положень дає можливість розглядати їх, як цілісну концепцію усунення навчальних перевантажень, реалізація якої забезпечує високий рівень шкільної освіти.

У цьому контексті В. Лутфуллін особливу увагу звертає на те, що у «Великій дидактиці» Я. А. Коменський присвятив проблемі усунення навчальних перевантажень розділ XIX «Основи найкоротшого шляху навчання». Цей шлях геніальний чеський педагог пов'язував із виділенням головного в навчальному матеріалі, створенням умов для повного його засвоєння. Він порівнював досконале викладання з військовим мистецтвом, цінуючи в ньому вміння ставити і вирішувати найважливіші завдання, а також стислість висловлення думки.

Виключна гострота проблеми усунення навчальних перевантажень знайшла в монографії неспростовне обґрунтування в шостому розділі «Навчальні перевантаження – головна перешкода в реалізації освітніх і виховних завдань сучасної школи».

Представлений автором аналіз дидактичних досліджень минулих епох і сучасності свідчить, що навчальні перевантаження обумовлюються не тільки і не

стільки швидким зростанням обсягу знань в кожній галузі науки, скільки причинами суб'єктивного характеру. Найважливішими з цих причин є:

- суб'єктивізм методистів і представників академічної науки в судженнях про складність і обсяг навчального матеріалу з окремих предметів, неспроможність авторів навчальних програм і учителів уявити себе на місці учнів;
- трансформація непомірних навчальних перевантажень у свідомості переважної більшості вчителів на своєрідну норму шкільного життя дітей;
- недостатня науково-педагогічна обґрунтованість систем навчальних предметів для різних вікових ступенів навчання;
- насиченість навчальних програм і підручників великою кількістю другорядних подробиць;
- відсутність структурування і диференціації навчального матеріалу за його важливістю;
- надмірні за складністю й обсягом домашні завдання.

Тому цілком обґрунтованим є висновок про те, що непомірні навчальні перевантаження школярів є результатом спільних зусиль авторів навчальних програм, підручників, з одного боку, і педагогічних колективів шкіл – з іншого.

Представлений у 6 розділі монографії огляд досліджень гігієністів і клініцистів свідчить про те, що непомірний обсяг сукупного (з усіх предметів) навчального матеріалу становить катастрофічну загрозу здоров'ю підростаючих поколінь. Сукупний зміст шкільної освіти за своїм обсягом і складністю є несумісним з реалізацією принципу доступності навчання і всієї системи дидактичних принципів. Навчальні перевантаження справляють згубний вплив на розумовий розвиток учнів і на якість засвоєння навчальних предметів. Водночас неосяжний обсяг навчальних програм і підручників становить одну з домінуючих причин недисциплінованості та протиправної поведінки неповнолітніх.

Концепція усунення навчальних перевантажень, обґрунтована видатними педагогами XVII-XIX ст., знайшла плідний розвиток у XX столітті. Вагомий унесок в її розробку належить, зокрема, Б. Всесвятському, Г. Костюку, Ч. Купісевичу, В. Окною, В. Онишуку, Я. Скалковій, К. Сосницькому, В. Сухомлинському. Неспростовним підтвердженням необхідності практичної реалізації цієї концепції є висока результативність реформування освіти в Сінгапурі – державі, яка першою в світі в 90-х рр. XX ст. розпочала рішучий наступ на навчальні перевантаження шляхом вилучення із шкільних програм другорядних питань і численних подробиць.

У заключному розділі монографії висвітлюються актуальні завдання практичного запровадження навчання без перевантажень:

- реалізація цілісного підходу до вдосконалення навчально-виховного процесу;
- адаптація змісту шкільної освіти до можливостей якісного засвоєння учнями сукупності навчальних предметів;
- забезпечення випереджуючого розвитку пізнавальних інтересів школярів;
- удосконалення системи методів навчання і організації навчально-пізнавальної діяльності учнів;
- підготовка вчителів до реалізації концепції усунення навчальних перевантажень учнів.

Автор не ставив собі за мету вичерпне висвітлення всіх проблем, пов'язаних із подоланням навчальних перевантажень. Він послідовно керувався принципом зв'язку теорії з практикою, що значно розширює коло педагогічних працівників, для яких систематизація представлених емпіричних фактів і теоретичних положень матиме професійний інтерес.